

Heinrich Himmler

Úplná biografie
**ŘÍŠSKÉHO
VŮDCE SS**

Peter
Longerich

Peter
Longerich

Heinrich Himmler

Úplná biografie
ŘÍŠSKÉHO
VŮDCE SS

Grada Publishing

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy:

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Heinrich Himmler

úplná biografie říšského vůdce SS

HEINRICH HIMMLER: A Life

Copyright © 2008, Peter Longerich

All rights reserved.

Czech translation © Grada Publishing, a.s., 2020

Cover Photo © allphoto.cz

Přeložila Hana Geuss

Vydala Grada Publishing, a.s.

U Průhonu 22, Praha 7

jako svou 7598. publikaci

Odpovědný redaktor Aleš Kysela

Návrh, grafická úprava obálky a sazba Vojtěch Kočí

Počet stran 720

HEINRICH HIMMLER: A Life

Copyright © 2008, Peter Longerich

All rights reserved.

Czech translation © Grada Publishing, a.s., 2020

Cover Photo © allphoto.cz

Tisk PBtisk a.s.

ISBN 978-80-271-1519-8 (ePub)

ISBN 978-80-271-1518-1 (pdf)

ISBN 978-80-247-3959-5 (print)

Obsah

▪ PROLOG	9
ČÁST I	
▪ MLADÝ HIMMLER	17
Dětství a mládí	17
<i>Himmlerovi a jejich syn Heinrich</i>	18
<i>Mládí za války</i>	24
<i>Miles Heinrich</i>	28
Studentem agronomie	31
<i>Počáteční těžkosti</i>	32
<i>První semestr v Mnichově</i>	34
<i>„Bojem znavené srdce“</i>	38
<i>Plody čtení</i>	44
<i>Zemědělské praktikum</i>	46
Boj a odříkání	49
<i>„Mně přísluší boj“: Mladý Himmler a opačné pohledy</i>	51
<i>Frustrace</i>	56
<i>Ukončení studia</i>	59
<i>Politizace</i>	61
<i>Cesta k Hitlerovu puči</i>	66
Nový začátek v Dolním Bavorsku	69
<i>Krize</i>	72
<i>Hledání světonázoru</i>	75
<i>Zemský agitátor</i>	79
Stranický funkcionář	86
<i>Odborník na zemědělství NSDAP a Artaman</i>	95
<i>Od „osamělého lancknechta“ k otci rodiny</i>	98
<i>Na vrcholu SS</i>	104
Reichsführer SS	110
<i>SS a SA</i>	111
<i>Utváření a budoucí úkoly SS</i>	115
<i>Himmlerovo vedení</i>	119
<i>Na cestě k masové organizaci</i>	125
<i>Himmler a konec republiky</i>	128

ČÁST II

▪ VE TŘETÍ ŘÍŠI	135
Převzetí moci nad politickou policií	135
<i>Bavorsko – odrazový můstek</i>	135
<i>Od země k zemi</i>	143
<i>Mocenský boj o pruské gestapo</i>	149
<i>30. červen a jeho důsledky</i>	156
<i>Nešťastný vídeňský puč</i>	162
Od inspektora pruského gestapa k šefovi německé policie	164
<i>Ozbrojená SS</i>	165
<i>Centralizace a sjednocení systému koncentračních táborů</i>	166
<i>Sebevědomý šéf gestapa</i>	167
<i>Gestapo a SD</i>	170
<i>Gestapo a Reichswehr</i>	171
<i>Ochranná vazba a zákon o gestapu</i>	173
<i>Himmler se prosazuje</i>	174
<i>„Proměny našeho boje“</i>	177
Staatsschutzkorps	182
<i>Gestapo a SD</i>	188
<i>Kriminální policie</i>	204
<i>Pořádková policie</i>	216
<i>Budování systému koncentračních táborů</i>	218
<i>Budování ozbrojených jednotek</i>	223
<i>Sloučení SS a policie</i>	225

ČÁST III

▪ ŘÁD	229
Světónázor a kult	229
<i>Nadcházející konflikt s „Asií“</i>	234
<i>Překonání křesťanství</i>	238
<i>Germánský kult</i>	242
<i>Ahnenerbe – Dědictví předků</i>	247
<i>„Pod pokličkou“</i>	251
<i>Symboly, svátky, rituály</i>	258
<i>Místa</i>	264
Himmlerův styl vedení	267
<i>Nábor a životní dráha příslušníků SS</i>	270
<i>Ctnosti esesmanů</i>	272
<i>Školení</i>	280
Himmler vychovatel	282
<i>Neřesti a nedostatky</i>	287
<i>Podlomené zdraví příslušníků SS</i>	294
<i>Himmlerova starostlivá přisnost</i>	300
<i>„Trestat by se mělo málo, ale spravedlivě a tvrdě“</i>	306
<i>Ochotní vykonavatelé: tři případové studie</i>	308
Rodina SS	314
<i>Řízení o povolení sňatku</i>	315
<i>Himmler testuje a rozhoduje</i>	319
<i>Himmler zasahuje</i>	326
<i>Narození mimo manželství</i>	328

Rozvod, cizoložství, druhé manželství	334
Příkazy k sňatku a počet dětí	335

ČÁST IV

▪ VE VÁLCE	343
Ve znamení příprav na válku a expanze	343
<i>Převzetí německé národnostní politiky</i>	345
<i>Blombergova–Fritschova krize</i>	354
<i>„Anšlus“ Rakouska</i>	358
<i>Nasazení v Sudetech</i>	361
<i>Pogrom</i>	362
<i>Obsazení Prahy</i>	366
<i>Obnovení osidlovací politiky</i>	367
<i>Himmler se odvrací od Darrého</i>	369
<i>Jižní Tyrolsko a protektorát</i>	371
Válka a osidlování Polska	376
<i>SS ve válečném nasazení</i>	377
<i>„Na místě zastřelit“</i>	379
<i>Říšský komisař pro upevňování němectví</i>	385
Nové národnostní uspořádání	387
<i>Počátky pronásledování Židů v Polsku</i>	389
<i>Germanizace přičleněných oblastí</i>	392
<i>Seznamy Volksliste a regermanizace</i>	400
<i>„Vystěhování Židů“</i>	404
<i>Revize národnostní politiky v někdejší Československu</i>	406
<i>Osidlování Jižního Tyrolska</i>	407
<i>Reichsführer v defenzivě</i>	409
<i>Změna v osobním životě</i>	413
Represe na území Říše	415
<i>Gestapo</i>	418
<i>Kripo</i>	423
<i>Koncentrační tábory a budování průmyslových koncernů SS</i>	425
<i>Vlastní jurisdikce pro policii a SS</i>	430
Posun hranic: Rok 1940	434
<i>Dobrovolníci Waffen-SS</i>	441
<i>Himmler se snaží uspět v zahraniční politice</i>	446
<i>Zesílení perzekuce Židů</i>	449

ČÁST V

▪ VELKOGERMÁNSKÁ ŘÍŠE	457
Ideologická vyhlazovací válka	457
<i>Příprava</i>	458
<i>Fáze 1: Exekuce židovských mužů</i>	466
<i>„Policejní a politické zabezpečení“?</i>	468
<i>Fáze 2: Ženy a děti</i>	471
Od masového vraždění ke „konečnému řešení“	480
Vyvražďování evropských Židů	493
<i>Vyhlazení prací</i>	495
<i>Body obratu na jaře 1942</i>	499
<i>Atentát na Heydricha</i>	505
<i>Po atentátu: Himmler spouští celoevropský vyhlazovací program</i>	508

Osídlovací politika a rasový výběr	511
<i>Protectorát</i>	515
<i>Generální gouvernement</i>	516
<i>Sovětský svaz</i>	518
<i>Francie</i>	521
<i>Zákazy vztahů a „germanizace“ Říše</i>	525
<i>Loupeže dětí</i>	527
<i>Rasové přezkušování: Zvůle měla metodu</i>	530
„Železný zákon národa“: Rekrutování pro Waffen-SS	531
<i>Národní legie</i>	532
<i>Germánští dobrovolníci</i>	535
<i>Němci žijící v zahraničí (Volksdeutsche)</i>	538
Hrůzovláda nad Evropou	545
<i>Boj proti banditům a útlak v obsazených oblastech</i>	552
<i>Zhroucení zbrojního koncernu SS</i>	558
<i>Teror na domácí frontě</i>	560
<i>Himmler a Velkogermánská říše – rekonstrukce</i>	562
ČÁST VI	
▪ POSTUPNÝ PÁD	569
Obrat ve válce jako šance?	569
<i>Trestná akce v Marseille</i>	571
<i>Celoevropský odboj</i>	573
<i>Pronásledování Židů se zostřuje</i>	582
<i>Proticikánská politika</i>	588
<i>Více mužů pro Waffen-SS</i>	591
<i>Říšský ministr vnitra</i>	598
<i>SS a zbrojení</i>	602
<i>Pád Itálie a jeho následky</i>	606
Kolaps	612
<i>Himmler přebírá záložní armádu</i>	614
<i>Až do konce: Teror a masové vraždění</i>	619
<i>Konečně vojevůdcem</i>	625
<i>Mírotvůrce?</i>	631
<i>Na útěku</i>	641
▪ BILANCE	647
▪ PODĚKOVÁNÍ	655
▪ PŘÍLOHY	657
Zkratky	657
Poznámky k pramenům a literatuře	660
Bibliografie	663
<i>Seznam využitých archivů</i>	663
<i>Publikované prameny a dokumentace</i>	667
<i>Dobové publikace</i>	672
<i>Monografie a sborníky</i>	674
<i>Články a referáty</i>	692
<i>Periodika</i>	705
<i>Nepublikované práce</i>	706
<i>Seznam vyobrazení</i>	707

Prolog

Dne 23. května 1945 odpoledne, tedy něco přes dva týdny po německé kapitulaci, byla do 31. zajateckého tábora britských ozbrojených sil přivedena skupina asi dvaceti zajatých osob – německých vojáků a civilistů, kteří byli zadrženi¹ před dvěma dny.

Kapitán Selvester, důstojník, který měl službu, převzal zajatce k rutinní prohlídce: Muži byli po jednom přiváděni do jeho kanceláře, kde si ověřil jejich osobní údaje a vyslyšel je. Již nějakou dobu se zaobíral touto prací, když mu hlídka oznámila, že má potíže s trojicí zajatců, kteří čekali před jeho kanceláří. Ti vyžadovali, aby byli okamžitě předvedeni. Bylo to velmi neobvyklé; Selvester měl zkušenost, že většina zajatců udělá vše pro to, aby na sebe pokud možno neupozorňovali.

Situace vzbudila Selvesterovu zvědavost a přikázal, aby byli vpuštěni dovnitř. Do jeho kanceláře poté vstoupil menší muž, který působil nemocně a v civilních šatech vypadal ošuntěle. Za ním do místnosti vpadli jeho dva společníci, vyšší, vyloženě vojenského vzezření, napůl v uniformě, napůl v civilu. Britové tyto tři zajatce podezřívali z toho, že jsou příslušníky tajné polní policie. Selvester poslal oba vyšší muže opět ven, aby si mohl zevrubněji prohlédnout toho menšího, který byl očividně velitelem. Ten si sundal černou pásku zakrývající jeho pravé oko, nasadil si brýle s kostěnými obroučkami a klidným hlasem se představil jako někdo, koho už bylo možné bez pochybností poznat podle jeho zevnějšku: Heinrich Himmler, někdejší reichsführer SS a šéf německé policie, velitel záloh německého Wehrmachtu, ministr vnitra Německé říše.

Selvester nechal ihned zavolat kapitána Smitha, velícího vyslyšajícího důstojníka, a aby získali jistotu, oba požadovali, aby Himmler podstoupil zkoušku podpisu. Himmler se obával, že od něj chtějí jen získat suvenýr, a nejprve odmítl. Nakonec ale souhlasil pod podmínkou, že papír s podpisem bude roztrhán, jakmile bude podpis porovnán s kopií, která byla k dispozici v táboře.

1 Himmler a jeho společníci byli zadrženi dvěma sovětskými vojáky propuštěnými z válečného zajetí, kteří byli nasazeni jako posila britské patroly; viz „Die letzten Tage von Heinrich Himmler. Neue Dokumente aus dem Archiv des Föderalen Sicherheitsdienstes“, zveř. a úvodem opatřil Boris Chavkin a A. M. Kalganov, in: *Forum für osteuropäische Ideen- und Zeitgeschichte* 4 (2000), s. 251–284.

Když se tak stalo, přistoupil Selvester k vlastnoruční prohlídce zajatce. Nejprve našel dokumenty vystavené na jméno Heinrich Hitzinger, rotmistr Wehrmachtu. Poté narazil v Himmlerově kabátu na malou dózu, v níž byla skleněná ampulka s bezbarvou tekutinou. Selvester, který poznal, že se jedná o sebevražednou kapsli, se Himmlera bezelstně zeptal na její obsah. Dostal odpověď, že se jedná o lék proti žaludečním křečím. Když v Himmlerových šatech našel identickou, avšak prázdnou dózu, byl Selvester nucen dojít k závěru, že jeho zajatec někde na svém nebo ve svém těle ukrývá další skleněnou ampulku.

Himmler byl tedy podroben trapné důkladné prohlídce, která zahrnovala i veškeré tělesné otvory; přitom byl však prozíravě vynechán ten nejpravděpodobnější a nejnebezpečnější úkryt, a sice dutina ústní. Místo toho Selvester nejprve objednal chleby se sýrem a čaj. Obojí Himmler rád přijal, aniž z úst odstranil jakýkoli podezřelý předmět. Odmítl si však obléknout britskou uniformu, kterou mu nabídli místo jeho zabaveného oblečení – obával se totiž, že ho chtějí vyfotografovat a fotografie využít při propagandě. Naproti britským důstojníkům tak seděl jen ve spodním prádle, zabalený do deky. Jeho společníci se představili jako adjutant reichsführera SS obersturmbannführer Werner Grothmann a jako další příslušník jeho štábu, sturmbannführer Heinz Macher.

K večeru dorazil výše postavený důstojník tajné služby a začal Himmlera vyslýchat. Mezitím Britové přemýšleli o tom, jak z Himmlerových úst podezřelou ampulku dostat, aniž se poškodí. Tázali se vojenského lékaře, zda by nebylo možné uvést Himmlera za pomoci drogy do bezvědomí, tato varianta však byla zamítnuta jako příliš riskantní.²

Výslech skončil teprve kolem půlnoci. Himmler byl převezen na velitelství 2. britské armády v Lüneburgu. Během celé doby v táboře 31 se Himmler podle Selvestera choval vstřícně. Zdálo se, že je ochoten odpovídat na otázky britských důstojníků a chvílemi působil takřka žoviálním dojmem. Zpočátku vypadal nemocně, ale poté, co dostal možnost vzít si něco k jídlu a umýt se, viditelně pookřál.

V Lüneburgu se Himmler podrobil zevrubné lékařské prohlídce. Při prohlídce Himmler jen neochotně otevřel ústa. Lékař, kapitán Wells, v nich objevil špičku jakéhosi předmětu modré barvy a pokusil se toto cizí těleso vyjmout; Himmler však odvrátil hlavu, rozkousl kapsli s jedem a zhroutil se. Po patnácti minutách byly zastaveny veškeré pokusy o vyjmutí zbytku jedu z jeho úst i snahy o oživení. Při bližším prozkoumání bylo zjištěno, že použitým jedem bylo cyankáli.³

2 K Himmlerovu pobytu v táboře č. 31 viz zpráva, kterou v roce 1963 vyhotovil Selvester na žádost Himmlerových životopisců Rogera Manvella a Heinricha Fraenkela, kteří ji také použili v Himmlerově biografii (*Himmler: Kleinbürger und Massenmörder*, Herrsching 1981, s. 227 a násl.). Před tím, než byla zpráva předána Manvellovi a Fraenkelovi, předložil ji Selvester Public Relations Department of the War Office ke schválení. Zde byl vyškrtnut odstavec o úmyslu podat Himmlerovi drogy (PRO, WO 32/19603). Zpráva napsaná téměř dvacet let po události obsahuje některé nepřesnosti, zejména o časovém průběhu, což ukazuje srovnání se zprávou vyhotovenou vedoucím vyšetřujícím důstojníkem Smithem dne 23. května 1945 i hlášení 2. britské armády o události ze dne 24. 5. 1945; vše v PRO, WO 208/4431.

3 Tamtéž, War Diary, Second Army Defence Company, 23. května 1945.

Tři dny po Himmlerově smrti bylo jeho tělo pohřbeno. Na pohřbu byli přítomni pouze jeden britský důstojník a tři seržanti, kteří hrob zaházeli. Nekonal se žádný náboženský obřad, hrob zůstal beze jména.⁴

Himmler se ve svých posledních dnech choval rozporuplně: Na rozdíl od jiných nacistických osobností si v posledních dnech války nevzal život, ale ukrýval se – ovšem tak diletantsky, že on i jeho společníci museli být neodvratně chyceni. Když pak padli Spojencům do rukou, seznámil je ještě s tím, koho mají před sebou, odpovědnosti však unikl sebevraždou. To, že jednal takto – místo aby se zachoval podle ctností vůdců SS, které sám kázal, a převzal odpovědnost za vlastní jednání, jakkoli bylo surové –, velmi zklamalo jeho lidi a vedlo k tomu, že i mezi jeho bývalými stoupenci zůstala Himmlerova posmrtná pověst převážně negativní. V poválečných letech tak o Himmlerovi nevznikla žádná legenda.

V květnu 1945 se Himmler jednoduše nechal unášet proudem milionů uprchlíků a vojáků. Himmlerův konec se jeví stejně záhadným jako celá jeho kariéra ve službách národního socialismu. Jak mohl tento nevýrazný člověk dosáhnout tak historicky jedinečné mocenské pozice? A jak se mohl ze syna z dobře situované bavorsko-katolické úřednické rodiny stát organizátor masového vraždění, které zasáhlo celou Evropu?

Tato biografie se pokusí co nejvíce osvětlit těžko přístupnou osobnost tohoto muže a motivy jeho strašlivých činů. Abychom byli úspěšní, musíme jít nad rámec „politické biografie“ a podívat se na celý Himmlerův život v jeho jednotlivých fázích a v zásadních oblastech (včetně těch takzvaných nepolitických).

Takto komplexní biografický přístup umožňuje rekonstruovat vývoj Himmlerovy osobnosti, jeho podstatné charakterové rysy a vzorce chování v letech, kdy se osobnost „formovala“ – začneme u počátku jeho politické kariéry, což bude užitečné pro rozbor pozdější doby. Tímto způsobem můžeme dobře vysvětlit, co tohoto „mladého muže z dobré rodiny“ vedlo k tomu, že se v polovině 20. let připojil k radikální pravicové straně, jakou byla NSDAP; a co ho pohnulo k tomu, aby, ač byl sám spíše slabý a nenápadný, z ochranných oddílů SS, kterým velel, vybudoval bojovou SS a nasměroval ji na bezchybné rasové elity. Jeho osobnost nám dále umožní dovodit, co v pozdějších letech přimělo Himmlera k tomu, aby navzdory porážkám a frustracím setrval na svém postu a soustředěně pracoval na vybudování aparátu moci, který rozhodujícím způsobem kontroloval veškerý prostor, jež Německo ovládalo. A pokud jde o bezprecedentní zločiny, které organizoval, je jejich ospravedlnění Himmlerem biograficky neodlučitelně spojeno s pojetím „slušnosti“, které se při bližším prozkoumání ukáže jako znamení maloměšťanského dvojího metru.

Himmlerova biografie však může dokázat ještě mnohem více. Souvislý, chronologický a synoptický biografický obraz rozličných aktivit, kterým se Himmler věnoval ve funkci reichsführera SS, šéfa německé policie, říšského komisaře pro upevňování německví, říšského ministra vnitra a velitele aktivních záloh armády, přináší poznatek, že jednotlivé politické

4 Tamtéž, War Diary, Second Army Defence Company, 26. května 1945. K poloze hrobu viz další korespondence v této složce.

oblasti jeho působnosti byly navzájem propojeny mnohem více, než se obecně předpokládá. Navíc vycházejí najevo překvapivé časové souvislosti, které dosud nebyly ve výzkumu rozpoznány.

Dosavadní výzkumy dějin SS a policie se zaměřovaly především na rekonstrukci masových zločinů, které SS spáchala – v popředí přitom stojí jednoznačně holokaust –, i na okruh činností SS: Represe, vyhlazování na základě rasy, Waffen SS, osidlovací a národnostní politika, špionáž atd. byly převážně považovány za paralelně existující pilíře impéria SS.

Pokud tedy chceme vysvětlit, co drželo pohromadě tento mimořádně různorodý aparát, když v průběhu času nacházel stále nové úkoly, rozšiřoval své kompetence a několikrát se znovu definoval, musíme se zabývat životem muže, který stál na jeho vrcholu. Byl to právě Himmler, kdo stále znovu, v jasně ohraničených fázích, měnil definici role SS.

Z malé skupinky osobní stráže, nad níž převzal v roce 1929 velení, zakrátko vytvořil elitářsky vyhlížející a stranickým špičkám oddaný paramilitární svaz. V letech 1933/1934 se mu v poměrně krátké době podařilo vypracovat se na post šéfa politické policie v celé Říši; z této pozice rozvinul komplexní koncept pro celou policii, kterou – poté, co jej Hitler v roce 1936 jmenoval jejím šéfem – chtěl sloučit s organizací SS a vytvořit tak jednotné „Staatsschutzkorps“ (Sbor pro ochranu státu).

Když takzvaná Třetí říše na konci třicátých let přistoupila k expanzi, stanovil nové body zájmu: Kromě osidlování a „rasového výběru“ obyvatelstva v oblastech, které měly být „germanizovány“, vybudoval Waffen SS a podílel se na represivní politice obsazených území. Od roku 1941 vedl politiku systematického masového vyvražďování podle rasových kritérií. Byl to pro něj pouze první krok k tomu, aby v Evropě vybudoval kvalitativně nový, rasisticky orientovaný mocenský řád – Velkoněmeckou říši.

Na konci roku 1942 přešel nacistický režim do defenzivy a Himmler opět změnil zaměření. Nyní se orientoval na to, aby zajistil „bezpečí“ uvnitř prostoru ovládaného nacistickým Německem a do konce války soustředil prakticky všechny použitelné donucovací nástroje ve svých rukou.

Himmlerova vlastní síla spočívala tedy v tom, že každé dva až tři roky navrhl pro oblasti svého vlivu novou celkovou koncepci, spojil jednotlivé části tohoto mocenského konglomerátu navzájem souvisejícími příkazy, které byly v souladu s celkovou politikou režimu a byly podloženy jak mocenskopoliticky, tak ideologicky. Tímto způsobem reagoval na rostoucí radikalizaci a zároveň ji rozhodujícím způsobem sám popoháněl.

Tato Himmlerova schopnost velice efektivním způsobem spojit ideologii a mocenskou politiku prostřednictvím stanovování nových dalekosáhlých úkolů pro jeho SS především ukazuje, že biografický přístup je jediný adekvátní způsob, jak popsat a vysvětlit všechny aspekty dějin SS. Bez muže na jejím vrcholu bychom tuto různorodou, neustále expandující a radikalizující se organizaci nikdy nemohli zcela poznat.

K tomu přispívá i poznatek, že se Himmler při organizaci a vedení SS nechával značně ovlivňovat svými osobními preferencemi, averzemi a rozmary, které skutečně měly dopad na strukturu SS. To platilo třeba pro jeho charakteristické personální vedení, které zahrnovalo dohled nad soukromým životem jeho mužů – svým chováním ve vícero ohledech připomínal přísného a starostlivého otce; to platilo i pro jeho pokus vybudovat kult SS, který zcela odrážel

germanofilské tendence katolického disidenta. Staatsschutzkorps, do nichž chtěl Himmler zformovat SS, mu v mnoha ohledech poskytovaly ochranu, štít, za nímž mohl skrýt své osobní představy a slabosti.

Reichsführer SS Himmler nebyl pouze politickým funkcionářem, jenž by ovládal úřad s pevně stanovenými kompetencemi. Postupem času vybudoval ze svých rozličných povinností svým způsobem jedinečnou mocenskou pozici, která mu byla ušita přímo na míru. Vedení SS, zajištění její vnitřní soudržnosti a budoucí životaschopnosti se staly náplní jeho vlastního života.

Čím více přenášel Himmler své osobní maximy do vedení SS, tím více se ztrácela jeho vlastní osobnost a zůstával jen reichsführerem SS. Zatímco od počátku třicátých let jsme o jeho osobním životě informováni z dostatečného množství pramenů (především z deníků a korespondence), s nárůstem jeho moci a služební odpovědnosti těchto dokumentů ubývá, stejně jako mizí Himmlerův osobní život. I když i tak máme k dispozici velké množství oficiálních dokumentů, v nichž se Himmlerova osobnost jasně projevuje svým charakteristickým stylem, zahrnujícím pocity křivdy a předsudky, nejpozději v polovině třicátých let dosahuje v případě Himmlera čistě biografická metoda svých limitů. Bylo by také troufalé – a z hlediska historiografie zcela chybné –, kdybychom chtěli jednání reichsführera SS Heinricha Himmlera dovést primárně z jeho životopisu. Dějiny nacismu zkrátka nemůžeme omezit pouze na navzájem se proplétající biografie předních nacistů.

Místo toho jsme přistoupili ke smysluplnému spojení biografie a strukturálních dějin. Pokud je v průběhu životů našich protagonistů přikládána strukturálním dějinám stále větší váha, tento metodologický a narativní posun důrazu je logickým důsledkem postupného splývání úřadu a osoby. Biografický prvek však má ve všech popsanych fázích života svůj význam, protože v nacismu byla podoba politické moci neoddělitelně spojena s životními dráhami nejvyšších nacistických funkcionářů. Pro reichsführera SS Heinricha Himmlera to platilo dvojnásob.

ČÁST I

Mladý Himmler

Dětství a mládí

V roce 1980, pár týdnů před svou smrtí, dokončil německý spisovatel Alfred Andersch autobiografický „školní příběh“. Vylíčil v něm hodinu řečtiny na mnichovském Wittelsbašském gymnáziu, která se odehrála 52 let před napsáním tohoto příběhu: Předlohou byla poslední hodina řečtiny, kterou Andersch v tomto ústavu v roce 1928 zažil.

Drama začíná ve chvíli, kdy se ve třídě na překvapivé návštěvě objevuje ředitel ústavu, přísný a všemi obávaný „Rex“. Nejprve dochází ke sporu mezi „Rexem“ a jedním velmi sebevědomým studentem šlechtického původu, který rychle eskaluje a na jehož konci ředitel oznamuje vyloučení tohoto vzpurného studenta, jenž se odmítá podřídit jeho autoritě. To vše však byla pouze předehra: Nyní „Rex“ nařizuje hrdinovi povídky – Andersch ho pojmenoval Franz Kien –, aby šel k tabuli. Nejenže demonstruje jeho chabou znalost řečtiny, ale se vši parádou – cynicky, škodolibě, sprostě – Kiena-Andersche potopí. I on tak musí ústav opustit.

Dozvídáme se, že Rex se ve skutečnosti jmenoval Himmler. Andersch svou povídku pojmenoval *Otec vraha*.

Anderschův „školní příběh“ je jedním ze způsobů, jak porozumět fenoménu Himmlera. Kariéra tohoto masového vraha, jak je zde přiblíženo, je důsledkem konfliktu otce a syna, v jehož průběhu se Heinrich Himmler stal pravicovým revolucionářem, vzepřel se příliš přísnému otci a „na smrt“ si ho znepřátelil. Andersch si klade otázku, zda to, že se narodil právě takový syn, nebylo přirozenou nutností, zapříčiněnou dobře známými psychologickými pravidly, které odpovídají zákonům boje mezi po sobě jdoucími generacemi a paradoxním následováním rodinné tradice. Andersch dochází k závěru, že na tuto otázku nemá definitivní odpověď.

Mnohé dopisy, které dorazily do redakce *Süddeutsche Zeitung*, na jejichž stránkách byla povídka zveřejněna, a pocházely od čtenářů, kteří sami Gebharda Himmlera zažili, poskytly velmi nejednoznačný obraz – byl popsán zároveň jako „typ člověka, který těm nahoře podlézá a do těch dole kope“ i jako „velice respektovaná, energická osobnost na vysoké mentální úrovni“.⁵

Otto Gritschneider, známý mnichovský advokát, který napsal četné kritické publikace týkající se bavorské justice v období nacismu, na svého někdejšího učitele vzpomínal jako na

5 Dopisy čtenářů v *Süddeutsche Zeitung* z 9. a 10. srpna 1980.

„spravedlivého krále“ (a spravedlnost je pro školáky něco velmi důležitého), „který se skutečně velmi snažil našim mladým duším zprostředkovat přístup ke kultuře a dějinám naší vlasti a našeho kontinentu“. Gritschneider koneckonců seděl v lavici vedle Andersche a ten byl podle jeho informací velice špatným žákem, jehož kariéra na Wittelsbašském gymnáziu skončila zcela běžným způsobem.⁶

Himmlerovi a jejich syn Heinrich

Otec Heinricha Gebhard Himmler, syn nižšího protestantského duchovního, byl typickým příkladem člověka, jenž dosáhl mimořádného sociálního vzestupu. Jeho otec, který se narodil v roce 1809, pocházel z rodiny sedláků a řemeslníků z Ansbachu a sám se vyučil tkalcem, ale prožil kariéru plnou změn ve službách královské bavorské vojenské a policejní služby, kde dosáhl až na poměrně vysokou hodnost brigádyra (což odpovídalo hodnosti policejního strážmistra) a od svého propuštění v roce 1862 do své smrti v roce 1872 působil na oblastním úřadě v Lindau. Několik měsíců po svém přesídlení do Lindau se nyní třiapadesátiletý Johann Himmler oženil s o dvacet čtyři let mladší Agathou Rosinou Kieneovou, katoličkou a dcerou hodináře z Bregenz.⁷

V roce 1865 se páru narodil jediný syn – Gebhard. Když bylo Gebhardovi sedm let, jeho otec zemřel. Matka jej vychovávala katolicky a právě jejímu vlivu vděčil za svou energii a cílevědomost, s jejíž pomocí se mu podařilo uskutečnit sociální vzestup a přes svůj maloměšťácký původ se stát příslušníkem vzdělaného měšťanstva. V roce 1884 zahájil studium na mnichovské univerzitě, kde se zabýval především germanistikou a klasickými jazyky a kde studium v roce 1888 ukončil státní zkouškou.⁸ Bezprostředně poté strávil nějaký čas v Petrohradě, kde žila početná německá komunita a kde působil jako domácí učitel v domě honorárního konzula Freiherr von Lamezan.⁹ Díky Lamezanovu přátelství s bavorským princem-regentem Luitpoldem navázal Gebhard kontakt s bavorským královským dvorem. Když se Gebhard Himmler vrátil do Bavorska, nejdříve se snažil uspět jako učitel na gymnáziu. Nejprve získal smlouvu na dobu určitou, v roce 1894 však obdržel zvláštní privilegium, když jej princ Arnulf von Wittelsbach, bratr prince-regenta a pozdějšího krále Ludvíka III. Bavorského, najal jako domácího učitele pro svého syna Heinricha.¹⁰ Poté, co s touto činností v roce 1897 úspěšně

6 Tamtéž, dopis čtenáře.

7 BAK, NL 1126/26, rodokmen rodiny Kienovy, vyhotoven Gebhardem Himmlerem, září 1921. Agathe Kienová žila v letech 1833 až 1916. K dějinám rodiny Himmlerovy srov. Bradley F. Smith, *Heinrich Himmler 1900–1926. Sein Weg in den deutschen Faschismus*, Mnichov 1979, s. 23 a násl.

8 V *Amtliches Verzeichnis des Personals der Lehrer, Beamten und Studierenden an der Königlich-Bayerischen Ludwigs-Maximilians-Universität zu München* je jako student zapsán od zimního semestru 1884/85 do letního semestru 1890; zaznamenáno je rovněž to, že své studium od zimního semestru 1888/90 do letního semestru 1890 přerušil.

9 Informace o pobytu v Rusku získala Himmlerova praneteř, Katrin Himmlerová, z rodinného vyprávění; viz Katrin Himmler, *Die Brüder Himmler. Eine deutsche Familiengeschichte*, Frankfurt nad Mohanem 2005, s. 35.

10 O činnosti soukromého učitele prince Heinricha nejsou podle ústního sdělení ze strany soukromého archivu Wittelsbachů (BHSra, Oddělení III) v tomto archivu žádné informace.

skončil, obdržel Gebhard Himmler trvalý úvazek jako gymnaziální profesor na tradičním mnichovském Wilhelmově gymnáziu.¹¹

Jeho nové místo mu konečně umožnilo založit rodinu. V roce 1897 se oženil s Annou Marií Heyderovou, dcerou mnichovského kupce. V době uzavření manželství byla o rok mladší než její manžel. I ona brzy – ve věku šesti let – ztratila otce. Tomu totiž v době jejího narození bylo už 55 let.¹² Do manželství si s sebou přinesla značné schopnosti.¹³

Heinrich byl po Gebhardovi, který se narodil v roce 1898, druhým dítětem z tohoto manželství. Pro Himmlerovy bylo velkou ctí, že tehdy šestnáctiletý princ Heinrich vyhověl jejich prosbě a stal se kmotrem tohoto dítěte. Byl sice v následnictví na bavorský trůn na poněkud beznadějném devátém místě, ale kmotrovství znamenalo upevnění vztahů s dvorem, což pro Himmlerovy, kteří se silně orientovali na možnost společenského vzestupu, představovalo mimořádně důležitou okolnost.¹⁴ Nejmladší přírůstek Himmlerových byl pojmenován po vlivném kmotrovi – jako druhé jméno bylo vybráno Luitpold, jméno prince-regenta. Nejstarší syn Gebhard ostatně rovněž dostal jako druhé jméno Ludvík, jméno bavorského krále, který zemřel v roce 1866. V roce 1905 se Heinrichovi narodil ještě jeden bratr, Ernst.

V každém případě je jisté, že se Himmlerovi snažili vést spořádaný život, vyznačující se správnou životosprávou, pílí a zbožností, jak bylo typické pro každou dobře situovanou mnichovskou úřednickou rodinu na přelomu století. Zatímco matka se starala o domácnost a blaho dětí, chodil otec Himmler nejen do zaměstnání jako profesor na gymnáziu, ale zároveň se pokoušel, jak jen to bylo možné, poskytnout svým dětem něco ze svých pedagogických schopností.¹⁵

Cílem výuky bylo zprostředkování kvalitního spektra vzdělání, které zahrnovalo především klasickou literaturu, solidní znalost historie a ovládnutí mrtvých jazyků. Úporná snaha přivyknout syny společenským konvencím a způsobům pravděpodobně odrážela nejistotu otce, který pocházel ze skromných poměrů. Náboženské vzdělání a pravidelné návštěvy kostela byly samozřejmostí, vedení ke katolicismu přikládala Anna Himmlerová tak velkou váhu, že to otce Himmlera přimělo k varování, aby to v této oblasti tolik nepřeháněla.¹⁶

11 *Blätter für das Gymnasial-Schulwesen* 33 (květen/červen 1897), s. 528. *Festschrift zur Vierhundert-Jahr-Feier des Wilhelms-Gymnasiums, 1559–1959*, Mnichov 1959, s. 57, prokazují, že Himmler zde byl zaměstnán jako gymnaziální učitel v letech 1894–1902. Podle Himmler, *Brüder Himmler*, s. 37, pracoval od roku 1890 na Ludwigsgymnasium a od roku 1893 jako soukromý učitel.

12 BAK, NL 1126/26, rodokmen rodiny Heyderovy, vyhotoven Gebhardem Himmlerem, 1931. Anna Maria Heyderová se narodila 19. ledna 1866. Její otec, Franz Alois Heyder, narozený 22. července 1810 v Abensbergu (Dolní Bavorsko), zemřel 17. dubna 1872. Jeho předkové, kteří mohou být vysledováni do 17. století, byli lesníci. V roce 1839 se Alois Heyder oženil s o osmnáct let starší vdovou, poté si v roce 1862 vzal o čtrnáct let mladší Annu Hofritterovou, matku Himmlerovy matky. Srov. Smith, *Himmler*, s. 29.

13 Himmler, *Brüder Himmler*, s. 38, hovoří o 300 000 zlatých markách, což představovalo na tehdejší poměry značný majetek. Z materiální stránky Himmlerova života se však nedá předpokládat, že by kromě úřednického platu disponoval zásadními příjmy z vlastního majetku.

14 BAK, NL 1126/1, 21. červen 1900 – děkovný dopis Gebharda Himmlera princí Heinrichovi za přijetí kmotrovství; 8. říjen 1900 oznámení narození; 19. říjen 1900 ohlášení křtu; srov. Smith, *Himmler*, s. 38 a násl.

15 Tamtéž, s. 30 a násl.

16 V dopise na rozloučenou své ženě, který pro jistotu napsal před cestou do Řecka roku 1910 (Himmler, *Brüder Himmler*, s. 48). Z Heinrichova deníku vyplývá, že rodina na mše chodila pravidelně. Až na

Otcovská autorita se neprojevovala uzavřeností či despotickou přísností, nýbrž trpělivou prací se syny, kteří byli podrobeni systému pravidel a zákazů, jejichž dodržování otec pečlivě, tu a tam až pedantsky, sledoval. Otcova přísnost měla trvalý efekt, naprosto se však snášela s dobrotou, láskou a něžností.¹⁷ Mnoho času strávil otec péčí o svou sbírku známek a k tomuto koníčku vedl i své syny. Kromě toho je naučil i stenografii – velká část rodinné korespondence byla vedena v těsnopisu.¹⁸

Otec Himmler kontroloval především školní úspěchy svých dětí a vedl je i k tomu, aby volný čas o prázdninách využili k opakování školní látky. Když jeho starší syn Gebhard kvůli různým nemocem promeškal více než polovinu školního roku, vynaložil otec velkou námahu na to, aby si syn nejenom doplnil zameškanou látku, ale aby na konci druhého ročníku zároveň patřil k nejlepším žákům ve třídě.¹⁹ Oba rodiče rovněž dbali na „správné styky“ svých ratolestí, především s dětmi z vyšších měšťanských kruhů.

Pedantství Gebharda Himmlera, na které poukázala jeho praneteř, se projevilo obzvláště nápadně v roce 1910, kdy se chystal vydat – sám, bez rodiny – na cestu do Řecka. Gebhard učinil vše potřebné pro případ, že by se z cesty nevrátil živý. Pro každého člena rodiny přičystal dlouhý dopis na rozloučenou, který obsahoval detailní rady pro pozdější život a mnohé praktické pokyny pro překonání každodenních starostí. Staršímu synovi Gebhardovi kladl na srdce podrobný seznam ctností, který jej měl vést k „píli, svědomitosti a k mravní čistotě“ a nabádal k tomu, aby se stal „schopným, zbožným a německy cítícím mužem“. To vše odpovídalo mravním zásadám, k nimž své syny vedl.²⁰ Dopis pro Heinricha se bohužel nedochoval. Otec Himmler si přál, aby jeho synové studovali a dokončili studium na univerzitě, ovšem neměli studovat ani filologii, ani teologii. Rovněž se neměli stát důstojníky.

V těchto letech před první světovou válkou obývali Himmlerovi vícepodlažní byt v dobré, avšak nikoli v exkluzivní lokalitě,²¹ zaměstnávali pomocníci v domácnosti a byli očividně bez finančních starostí. Udržovali hojné kontakty se členy své početné rodiny a měli široký okruh přátel.²² I nadále pěstovali styky s princem, který projevoval čilý zájem o pokroky svého kmotřence a o blaho Himmlerových. Vztahy byly velmi srdečné, jak ukazuje dochovaná

Heinrichovy prázdninové deníky z let 1910 a 1911 (Lenggries), 1912 (Lindau) a 1913 (Brixlegg) v Himmlerově pozůstalosti, BAK, NL 1126/6, se deníky vedené Himmlerem nacházejí v Hoover Institution, Stanford University, jako mikrofilm též v Himmlerově pozůstalosti (BAK, NL 1126). Dále budou citovány jako TB.

17 Himmler, *Brüder Himmler*, s. 46 a násl., toto v rodinném vyprávění dokládá např. dopisy na rozloučenou, které Himmlerův otec preventivně psal Gerhardovi a Ernstovi.

18 Smith, *Himmler*, s. 46 a násl.; TB, 18. září 1915.

19 BAK, NL 1126/1, Gebhard Himmler, Schulnotizen unserer lieben Kinder; viz Smith, *Himmler*, s. 43.

20 Himmler, *Brüder Himmler*, s. 46 a násl.

21 Nejprve bydleli v bytě nevěsty, Sternstraße 13, první patro (*Adressbuch für München 1898*). Na této adrese byla hlášena také Agathe Himmlerová, vdova po zaměstnanci okresního úřadu. V letech 1900 a 1901 bydlela rodina na adrese Hildegardstr. 6, druhé patro, od 1. dubna v Liebigstraße 5, třetí patro (*Adressbuch für München 1898*). Srov. Smith, *Himmler*, s. 39.

22 Tamtéž, s. 50.